

СТАТУС ПОРУШЕННЯ НОРМ ПОЗИЦІЙНОГО ЧЕРГУВАННЯ

Як рахувати такі помилки в учнівських роботах

У додатку до листа Міністерства освіти і науки України від 09.08.2017 № 1/9-436 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах у 2017/2018 н. р.», у якому йдеться про особливості навчання української мови, наголошено, що під час оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови «допущені позиційні помилки (чергування *y-v*, *i-й*) визначаються як орфографічні»*.

Такий підхід нарешті увідповіднено з критеріями оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю (власного висловлення) з української мови у форматі ЗНО. Зокрема, у критеріях, які затвердила предметна фахова комісія з української мови при УЦОЯО 25 травня 2017 р., зазначено, що систематичне порушення норм милозвучності (три і більше випадків порушення на одне з правил *y // в, i // й // та*) вважають однією орфографічною помилкою. Зауважимо, що до 2017 р. порушення цих норм УЦОЯО необґрунтовано пропонував зараховувати як стилістичну помилку.

Насамперед, якщо навіть і припустити, що чергування *y // в, i // й* є стильовою нормою, то чому в «Програмі ЗНО з української мови і літератури для осіб, що бажають здобувати вищу освіту на основі повної загальної освіти», затвердженій наказом МОН України від 03.02.16 № 77, тему «Основні випадки чергування *y // в, i // й*» подано в розділі «Фонетика. Графіка. Орфоєпія. Орфографія», а не в розділі «Стилістика»? Так само і в чинній програмі з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів.

Крім цього, характер такого чергування не змінюється від виду роботи: чи то диктант, чи переказ, чи твір, чи власне висловлення. Отже, чи методично виправдано й науково обґрунтовано, перевіряючи власне висловлення, порушення норм позиційного чергування *y // в, i // й* кваліфікувати як стилістичну помилку, а перевіряючи диктант, переказ чи твір, – як орфографічну?

До того ж у чинному «Українському правописі» (К.: Наук. думка, 2010), у якому викладено саме правописну систему української мови – орфографію і пунктуацію, чергування *y // в* (§ 11), *i // й* (§ 12), *з // зі // із // зо* (§ 13) подано в розділі «Правопис основи слова». Тобто зазначений вид чергування є нормою орфографічною, оскільки не йдеться про стилістичні ресурси й можливості цього явища.

І нарешті, милозвучність властива усному мовленню, а не писемному. Тож про яке стильове порушення

можна говорити, оцінюючи переказ, твір або власне висловлення, оформлені письмово?

До того ж термін «стилістична помилка» у шкільній лінгводидактиці є псевдонауковим, оскільки сутність цих помилок пов'язана з порушенням стилю мовлення і стильових норм, а не стилістики. Тому й віддавати перевагу із семантичного погляду варто термінові «стильова помилка».

Також проблемним залишається питання щодо підрахунку кількості таких орфографічних помилок у диктантах і творчих роботах учнів (переказах і творах). На жаль, ні методичні рекомендації, ні критерії оцінювання зазначених видів робіт у шкільній мовній освіті не містять відповідних коментарів.

З огляду на це роз'яснимо цю проблему з методичного погляду й ураховуючи зовнішні чинники, зокрема мовну культуру суспільства.

По-перше, позиційні чергування *y // в, i // й, з // зі // із // зо, -ся // -сь* і под. належать до слабкої орфографічної норми, пов'язаної з регулярним відхиленням від кодифікованих правил орфографії. А це означає, що кваліфікувати порушення цієї норми як грубу орфографічну помилку в диктантах або творчих роботах учнів (переказах і творах) методично неправильно. Такі помилки, безсумнівно, варто зараховувати до категорії негрубих.

По-друге, незважаючи на те що порушення позиційних чергувань *y // в, i // й, з // зі // із // зо, -ся // -сь* і под. можна кваліфікувати як однотипні помилки (помилки на одне правило, але в різних словах), уважати ці помилки різними теж невиправдано.

По-третє, порушення позиційних чергувань є доволі поширеним явищем у писемному мовленні вчителів-словесників, науковців, письменників тощо, тож не можна рахувати ці помилки в учнівських роботах як негрубі (дві негрубі – це одна груба помилка) або як однотипні (у різних словах є різними помилками).

Отже, оскільки не лише мовці з недостатньою мовною підготовкою, а й філологи не дотримують нормативного вживання прийменників *y // в та з // зі // із // зо*, сполучників *i // й*, постфіксів *-ся // -сь*, вважаємо за доцільне визначати ці помилки як повторювані й рахувати як одну орфографічну помилку на кожен вид позиційного чергування (*y // в, i // й, з // зі // із // зо, -ся // -сь* і под.). Тобто хоч би скільки разів учень порушив норму чергування *y // в*, це вважатиметься однією орфографічною помилкою. Так само й з іншими варіантами позиційного чергування.

Сергій ОМЕЛЬЧУК,

доктор педагогічних наук, професор кафедри слов'янської філології, проректор з наукової роботи Херсонського державного університету

* Методичні рекомендації щодо вивчення української мови і літератури у 2017–2018 навчальному році // Дивослово. – 2017. – № 9.